

PETER PONTIAC

Jeroen Thijsen

DE BIOGRAFIE

PETER PONTIAC

**Het turbulente leven van
een gedreven tekenaar**

NWADAM

Dit boek kwam tot stand met steun
van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

© 2024 Jeroen Thijssen

© 2024 Nieuw Amsterdam

© 2024 *Tekeningen en strips*

Erven Peter Pontiac

Alle rechten voorbehouden

Tekstredactie

Louise Koopman en Ton van Luin

Adviezen

Fake Booij

Correctie

Marian van Eekelen

Ontwerp omslag

Paul Pollmann

Ontwerp binnenwerk

Fake Booij

Omslagfoto

Bianca Sistermans

Foto auteur

Irino Garayo Garcia

Handlettering en vaantjes

Frits Jonker

NUR 641

ISBN 978 90 468 3252 3

Inhoud

Proloog	7
1 Resultaten van de oorlog	9
2 Nieuwe huizen, oude problemen	19
3 De Hades	29
4 Een commune vol seks, drugs en rock-'n-roll	45
5 <i>Hitweek</i> en <i>Aloha</i> : eerste stappen naar roem	61
6 De Ridder-tapes	71
7 De geboorte van een tekenaar	89
8 Kommer en kwel	99
9 <i>Via Dolorosa</i> of de lijdensweg met Rita-Maartje	119
10 Het Zebrahuis	141
11 Groene luwte	159
12 Broodheren	171
13 Censuurtjes en no-go's	201
14 Jacht op de onsterfelijkheid	221
15 Het kleine werk	235
16 De opmaat naar <i>Kraut</i>	255
17 <i>Kraut</i>	265
18 De ontvangst van <i>Kraut</i> en stijgende roem	283
19 <i>Styx</i>	297
Verantwoording	323
Dankwoord	325
Beknopte bibliografie	327
Bronnen	328
Register	330

Proloog

Om 12 uur, op 24 januari 1978, ligt de Daaibooibaai op Curaçao er verlaten bij. De wind raast door de raffiaparasols, wolken tekenen de hemel van het eiland, dat de roep heeft altijd zonnig te zijn.

Heel de Daaibooibaai verlaten? Nee, een figuurtje staat tot zijn knieën in het water. Een witte man staart voor zich uit naar de horizon, zijn handen krampachtig gespreid. Golfjes spoelen om zijn schenen.

Zo tekent Peter Pontiac twintig jaar later de scène in *Kraut*, zijn graphic novel. Peter Pontiac heet eigenlijk Peter Pollmann. De man in het water is zijn vader Joop.

Na 24 januari 1978 is er van Joop Pollmann nooit meer iets vernomen.

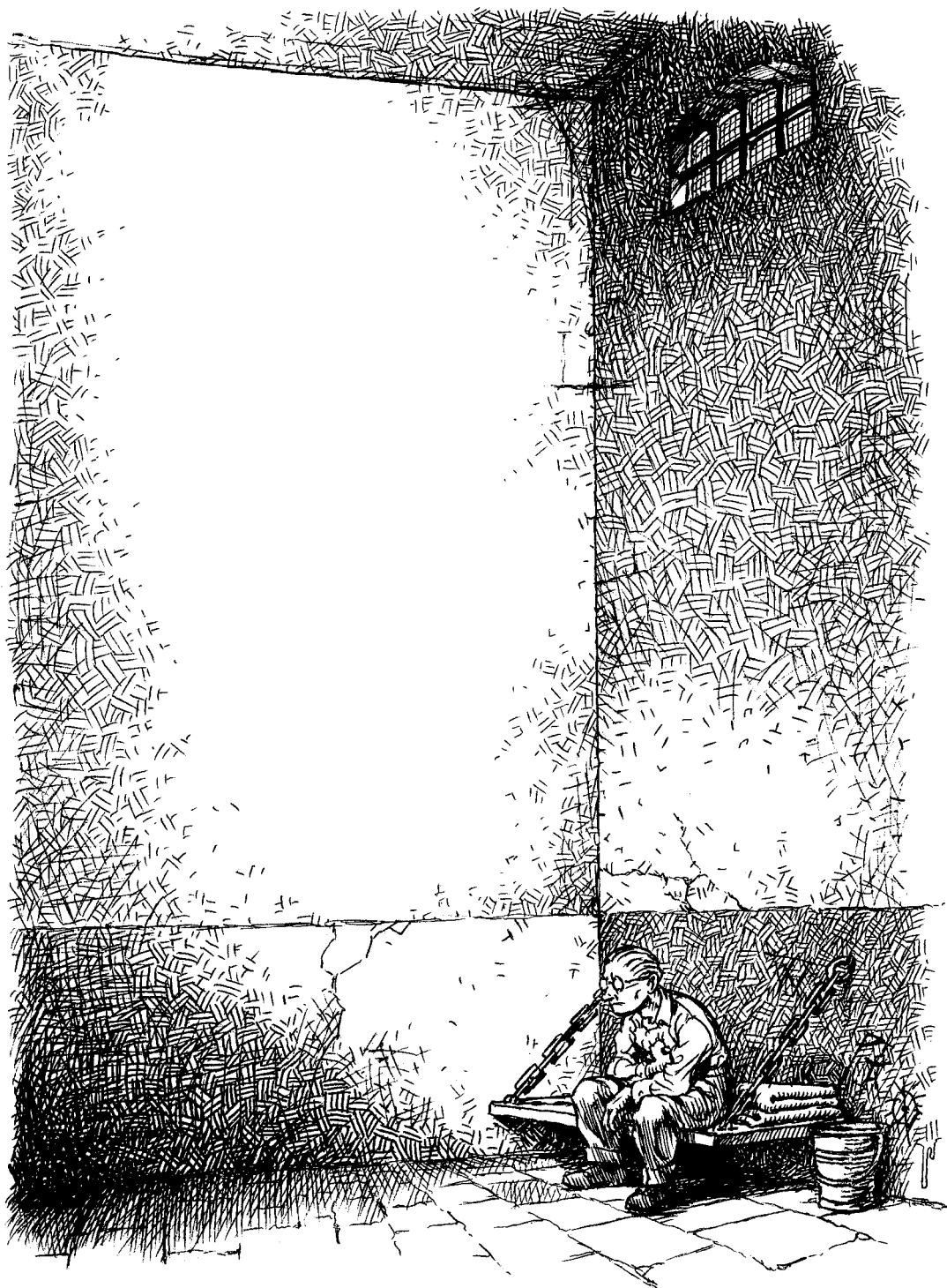
Dat deze biografie van Peter Pontiac met *Kraut* begint, het verhaal van zijn vader, is niet voor niets. *Kraut* gaat over een onmogelijke man, over zijn oorlogsverleden, zijn rol als vader van vijf kinderen, als ontrouwe echtgenoot, als raaskallende dronkenman en depressieve eenzaat. Het is illustratie en afscheid tegelijk. Het is een verhaal waar een romanschrijver zijn vingers bij zou aflikken.

Het is een hoogtepunt in het oeuvre van Peter Pontiac; de eerste getekende biografie van Europa, de eerste ‘biografiek’, zoals Pontiac het boek zelf noemde.

Behalve een geweldig verhaal is *Kraut* een uniek kunstwerk. Tekst en beeld zijn zo verweven dat bij het (God verhoede) weghalen van de tekeningen meer dan de helft van het boek zou verdwijnen, dat bij het schrappen van de tekst *Kraut* zijn hoofd zou verliezen.

Het is een brief aan Pontiacs vader, maar ook een brief aan Pontiac zelf.

Resultaten van de oorlog

28 april 1951 is een gure dag. De oostenwind brengt kou mee uit Rusland. Het is de zoveelste ijzige dag in een jaar dat niet warm zal worden en dat een voorlopig record zet als het natste van de eeuw. Er hangt een sluier van verval over het vaderland. Nederland is na zes jaar nog niet hersteld van de Tweede Wereldoorlog. Tussen 1944 en 1945 is een groot deel van de fabrieken en het spoorwegennet verwoest. Er komt wel hulp uit de Verenigde Staten, de Marshallhulp, maar daar merkt de gewone Nederlander weinig van. Levensmiddelen zijn schaars, alles is duur, iedereen klaagt. In Den Haag serveert premier Willem Drees kaakjes aan hoge buitenlandse gasten. Duizenden landgenoten vertrekken voorgoed naar Canada of Australië.

Maar ook in deze tijden worden kinderen geboren. Op 28 april, in de Breestraat te Beverwijk, komt Petrus Jozef Gerardus Pollmann ter wereld, roepnaam Peter, het eerste kind van Joop Pollmann en Tine Vroom. De ouders zijn ongetwijfeld blij met de komst van hun kind. Beiden hebben een oorlogsverleden dat tot in de volgende eeuw zal doorwerken. Peter is een nieuw begin.

Het huwelijk is op een aparte manier tot stand gekomen. Moeder Tine is afkomstig uit een conservatief katholiek nest in Amsterdam. Haar vader, Piet Vroom, heeft een lederwareenzaak aan de Van Gilsestraat. Hij is in de jaren twintig naar Australië geëmigreerd, maar is met hangende pootjes teruggekomen om de familiezaak voort te zetten. Wanneer de oorlog uitbreekt en Joden uit hun huizen worden gezet, ziet Piet zijn

kans schoon. Hij begint de huizen op te kopen die door Joden zijn verlaten. Of hij enthousiast is over de inkwartiering van Duitse soldaten in zijn huis is niet bekend. Dochter Tine wel, in elk geval over een van hen: Andreas. Het lijkt echte liefde. Ook later in haar leven spreekt ze vol genegenheid over haar soldaat. Zoon Peter schrijft in *Kraut* dat er nog in de jaren zestig een foto op zolder hing, een beeld uit 'een Amerikaanse oorlogsfilm, waarin een knappe tijgerende nazikrijger voorkwam die volgens mama sprekend op 'm leek...?.

Wanneer Andreas wordt overgeplaatst naar de Balkan, gaat Tine naar Duitsland en trekt in bij haar Berlijnse schoonmoeder, 'terwijl Andreas aan het front de roode horden terugdreef tot hij onder Joegoslavische partisanenhand viel', aldus Pollmann in *Kraut*, 'en daarmee mijn leven redde'. Dit is een typische Pontiac-doordenker, zijn werk staat er vol mee. Over de schoonmoeder wordt in *Kraut* gezegd dat ze 'onaardig' is. Dat zal er niet beter op zijn geworden wanneer Andreas sneuvelt.

Na die tragedie neemt de oorlog voor Tine een nog dramatischer wending: de Russen breken door het Duitse Oostfront en trekken op naar Berlijn. Tine vlucht. Het westen van Duitsland is bezet door de geallieerden. Er rijden geen treinen. Tine moet liften, een meid van tweentwintig, zeshonderd kilometer naar Amsterdam door een verwoest land, waar de nieuwe heersers meedogenloos zijn voor de bevolking. Mogelijk niet zo erg als de Russen, maar ook geallieerde soldaten moorden en verkrachten.

Het is een heftige reis, vertelt ze later aan Peter. In Dortmund gaat het luchtalarm af. Ze moet schuilen met een groep mensen in een metrostation. Peter spreekt er in 2011 over in een interview met *Trouw*: 'Toen het stil werd en ze weer tevoorschijn kwamen, was Dortmund verdwenen. Platgebombardeerd. Overal op straat lagen lijken. Ze zagen eruit als een soort open geknapte garnalen; door de enorme luchtdruk waren hun longen geëxplodeerd.'

Tine komt fysiek ongeschonden thuis. Wat zal ze hebben aangetroffen toen ze thuiskwam? Amsterdam heeft zwaar geleden. Er heerst honger en werkloosheid. Veel vraag naar de lederwaren van haar vader zal er niet zijn geweest.

Tijgerende nazikrijger die sprekend op Andreas leek, *Kraut*.

Maar ze is ook niet iemand om stil te zitten en er moet brood op de plank komen. Ze vindt een baan als boekenverkoopster bij Lankamp & Brinkman en krijgt wat rust in haar leven. Dan ziet ze een advertentie in de nog zeer katholieke *Volkskrant*: ‘Gezocht, jonge vrouwen die willen corresponderen met veroordeelde landverraders.’

Nadat de Duitsers zijn vertrokken, komt alle gram neer op de hoofden van ‘foute’ landgenoten. Er zijn rapporten over beestachtige praktijken in de kampen waar deze mensen zijn ondergebracht: verkrachting, liederlijk gedrag, executies, moord. Het is dus wel bijzonder dat vlak na de oorlog deze barmhartigheid kan worden opgebracht.

Van al het geweld weet Tine waarschijnlijk niets. Haar hart gaat uit naar de gevangenen, die dezelfde keuze hebben gemaakt als zij en er wél voor moeten boeten. Ze besluit op de advertentie in te gaan en via via komt haar brief terecht bij een zekere J.J.A. Pollmann, Joop voor vrienden en bekenden. Waarover zal zij Joop hebben geschreven? Over haar dagelijkse leven in de boekhandel, mogelijk iets over haar reden om te schrijven, misschien over Andreas?

Joop schrijft terug, ‘enthousiast’ vertelt Tine later. Hij zegt dat hij poëzie schrijft, dat hij tennist en van jazz en paardrijden houdt. De brieven van Joop zijn verdwenen, maar ergens in de briefwisseling zal hij geschreven hebben over zijn oorlog en de reden waarom hij in Kamp Duindorp zit. Hij schaamt zich er in het geheel niet voor. En zij ook niet.

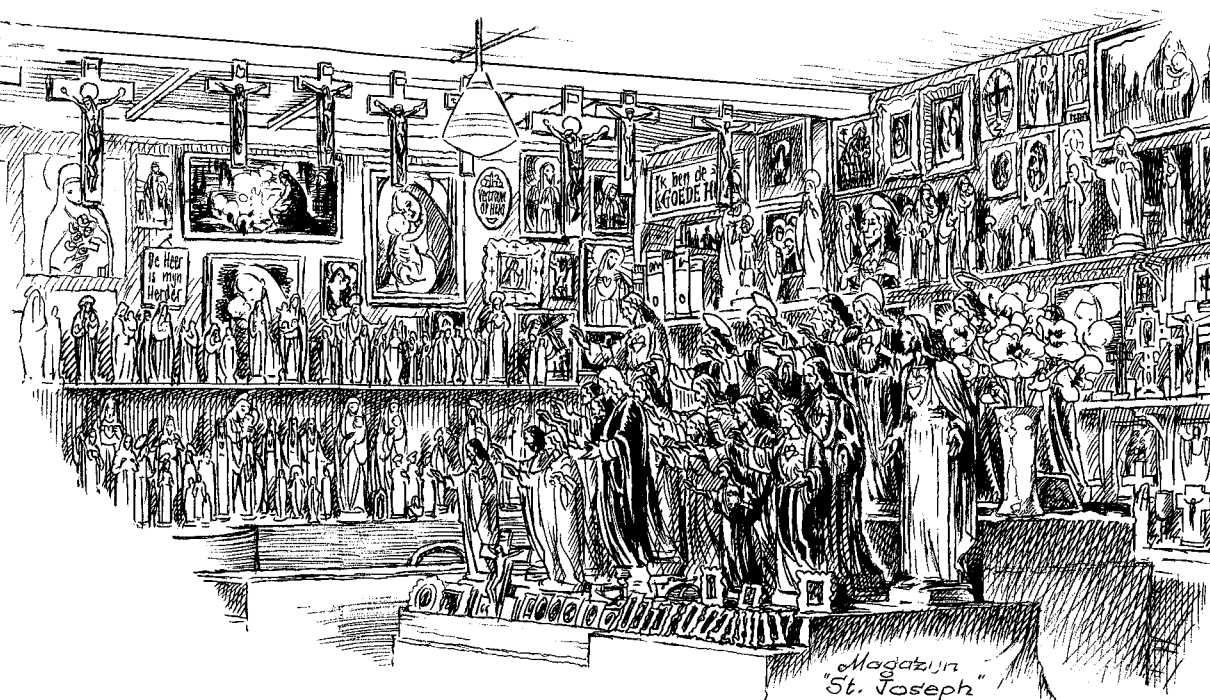
Joop Pollmann is op 10 juni 1922 geboren in Leiden, in een gezin van streng katholieke middenstanders, hetzelfde milieu als Tine. Haar vader verkoopt lederwaren, die van Joop zit in de heiligenbeelden, rozenkransen en wijwaterbakjes. De winkel bevindt zich in de Hoogstraat, in het pand ernaast zit oom Gerard Pollmann, met een galanterieënwinkel, en om de hoek oom Joop met een zaak in huishoudelijke artikelen. Het gezin is anticommu-nistisch. Dat is in die tijd gebruikelijk onder katholieken, en niet alleen onder hen.

Communisten zijn altijd vijanden van het geloof geweest. In het sinds 1917 arbeidersparadijs van de Sovjet-Unie zijn priesters opgehangen, gevierendeeld; alles wat de menselijke geest aan perversiteiten kan verzinnen. Ware christenen mijden communisten als de pest. Ook protestanten en hervormden haten communisten, maar katholieken hebben een extra reden: zij voelen zich in Nederland een verguisde minderheid, en dat zijn ze ook. Gesmaad door hun gelijken en bedreigd door de marxisten – het is geen wonder dat de eerste fascistische, sterk anticommu-nistische bewegingen door katholieken in Nederland met instemming worden ontvangen.

Voor Joop Pollmann, ‘een vrome jongen die zich zeer ernstig van zijn godsdienstige plichten kwijt’ volgens de paters van de RK Hogere Burgerschool Thomas van Aquino, heeft het anticommu-nisme alleen daarom al een grote aantrekkingskracht. Maar er is meer. Op een avond bezoekt Joop het Leidse NSB-kringhuis, en wat hij daar hoort bevalt hem wel.

‘Ondanks mijn jeugdigen leeftijd,’ schrijft hij tijdens de oorlog in een brief aan een kameraad, ‘voelde ik mij sterk aangetrokken door de dynamiek en de offervaardigheid van deze beweging en ik werd een vurig strijder voor deze beweging.’ Aan zijn verbalisant, net na de oorlog, legt hij uit dat opnieuw die dynamiek, maar ook de ‘uiterlijke kracht ons volk weer een grote toekomst kon geven’.

Familieleden wijzen een familielid aan als grote inspirator voor Joops NSB-sympathieën: oom Gerard, met de winkel in galanterieën. Zijn opstelling is een steen des aanstoets binnen de familie. Oom Joop, van de huishoudelijke artikelenwinkel, hangt een stuk papier op waarin hij zich distantieert van de praktijken van zijn broer. Het plakkaat heeft op

Winkel met heiligenbeelden van de vader van Joop Pollmann, *Kraut*.

neef Joop geen effect. Via schimmige kanalen raakt hij eerst betrokken bij *De Zwarte Soldaat*, het lijfblad van de NSB voor de Nederlandse ss'er, en vertrekt dan naar het Oostfront om voor het tijdschrift ter plekke verslag te doen van de vorderingen van de Duitsers. Na de oorlog boet hij voor zijn daden in Kamp Duindorp, waar hij de eerste brief van zijn latere vrouw ontvangt.

Het eerste persoonlijke contact tussen de twee aanstaande geliefden is meteen raak. Tine koopt dichtbundels van Greshoff en Marsman voor haar geliefde, Joop schrijft haar brieven en gedichten. Ze kunnen elkaar zien, maar altijd met een gaashekwerk tussen hen in, en gadesgeslagen door bewakers en kampgenoten.

Joop dicht erover:

'Stond hij kushandend achter 't draad,
Als zij begluurd door 't wakend gajes
Ging promeneren langs de bajes'

Het is een van de vele poëmen die hij voor Tine schrijft. Later beweert Tine dat Joop 'gedichten overschreef'. Maar dit vers moet toch van eigen hand komen. Welke zichzelf respecterende dichter zou over dit onderwerp schrijven en ook nog op dit niveau?

In hun brieven geven ze zich over aan fantasieën over later geluk, al weten ze dat er altijd iemand van de overheid meeleeft. Dat latere geluk is wel een probleem: Joop is tot zes jaar detentie veroordeeld, ze moeten geduld oefenen. Tine heeft dat geduld niet. Ze klimt in de pen en smeekt de net aangetreden koningin Juliana om toestemming voor het voltrekken van een 'kamphuwelijk', een trouwerij achter tralies, om 'een goed gezin te stichten en iets van ons leven te gaan maken, denkt u niet dat we de moed laten zakken'. Niet de toon van een beschaamd moffenmeisje, maar zo heeft ze zich ook nooit gevoeld.

Een enkele keer mag Joop met verlof, maar altijd met een bewaker in uniform die hem volgt. Die, zoals in *Kraut* staat, 'soms 't wakend oog wel even wilde sluiten'. In 1949 komt Joop vrij, er is een algemene amnestie afgekondigd, volgend op de troonsbestijging van koningin Juliana. Joop trekt voorlopig weer in bij zijn ouders. Maar hij is vrij. Tine is vrij. Ze kunnen elkaar ontmoeten zonder het waakzame oog van geüniformeerde wachters, al zal in huize Vroom de wacht zijn overgenomen door vader.

Wanneer Tine op bezoek komt, pronkt Joop met zijn verzameling jazzplaten. Tine is zelf niet van die muziek maar bewondert haar wereldwijze aanstaande. Wanneer ze weer vertrekt, brengt Joop de platen terug naar de Blue Volt Tower, de grootste platenwinkel van Leiden, waar hij ze heeft geleend. Joop houdt helemaal niet van jazz, hij houdt van schlagers en Duitse marsmuziek. Hij doet ook niet aan tennis, hij heeft zelfs een hekel aan sport. Maar dat weet Tine niet wanneer ze in datzelfde jaar in het huwelijksbootje stapt. Voor de huwelijksfoto vraagt de fotograaf of Joop op een verhoging kan gaan staan: Tine is langer dan haar eega.

Ze krijgen een huis in de Breestraat in Beverwijk. Hoe komen Joop en Tine daar terecht? Hij heeft wortels in Leiden, zij in Amsterdam en Den Haag.

Beverwijk is in die tijd een dorp van aardbeienkwekers en arbeiders

van Hoogovens. Volgens de Bibliografie Katholieke Nederlandse Periodesieken was op de Breestraat 122 in 1916 Drukkerij De Kennemer gevestigd die *De Kennemer* uitgeeft. Ondertitel: 'R.K. Nieuws- en advertentieblad voor Beverwijk en omstreken'. Oprichter en mede-eigenaar is J.L.F. Post.

Wanneer de Duitsers op 10 mei 1940 Nederland binnenvallen reageert iedere Nederlander anders. NSB'ers en Zwarthemden staan te juichen, maar zij zijn met weinigen. De meeste Nederlanders moeten de Duitsers niet. Sommigen gaan in het verzet; ook dat zijn er weinigen. De meeste burgers proberen hun leven voort te zetten zoals het voor de inval was. Anderen gaan ervan uit dat de Duitsers zullen blijven en accepteren de bezetting als een gegeven. Maar het land moet wel bestuurd worden.

Drie vooraanstaande mannen uit de bestuurlijke klasse werpen zich op als redders van Nederland: Louis Einthoven, commissaris van politie in Rotterdam, Johannes Hinthorst Homan, commissaris van de Koningin in Groningen en Jan de Quay, Regeringscommissaris van de Arbeid en later premier. Zij richten een nieuwe politieke beweging op: de Nederlandsche Unie. De organisatie wil een beter Nederland: saamhorig, niet verdeeld in religieuze zuilen; zij streeft naar het 'beschermen

Trouwfoto
Tine en Joop,
eind 1949,
Kraut.

In fantasievolle
verbeelding het huis
in Beverwijk met de
redactiekamer van
De Kennemer, Kraut.

en ontwikkelen van eigen beschaving'. De Nederlandse beschaving, uiteraard.

Er is kritiek. Samenwerken met de Duitsers is ook een vorm van collaboratie, meent bijvoorbeeld de latere bepleiter van de 'zachte dood' Huib Drion. De bezetter staat de nieuwe beweging alleen toe om er zelf beter van te worden. Maar voor veel Nederlanders is deze Unie hét tegenwicht voor de NSB. Zo'n achthonderduizend Nederlanders melden zich aan. Daarvoor noch daarna is er een grotere partij in Nederland geweest.

J.L.F. Post van *De Kennemer* is een van de eerste enthousiastelingen van de nieuwe beweging. Op 21 september 1940 meldt de *Nieuwe Haarlemsche Courant*, redactie Beverwijk, dat 'hier ter plaatse de acties voor de Nederlandsche Unie intensief beginnen. Door het Gewestelijk secretariaat van de Ned. Unie is tot voorloopig secretaris voor Beverwijk benoemd de heer J.L.F. Post, Breestraat 122.'

De Nederlandsche Unie is geen lang leven beschoren. De leiders moeten compromissen sluiten met de Duitsers, die bijvoorbeeld willen dat Joden uitgesloten worden van lidmaatschap. Dat weigert de partij.

Wanneer de Unie geen pro-Duits standpunt inneemt als de Duitsers in 1941 Rusland binnenvallen, is voor de bezetter de maat vol. In december wordt de beweging verboden, de leiders worden als gijzelaars naar Kamp Sint-Michiëlsgestel gevoerd.

De Quay cum suis zijn in gijzeling genomen, maar *De Kennemer* gaat door. Kennelijk is Post politiek ontwaakt. De krant verzet zich tegen de bezetter en weigert door de Duitsers toegezonden artikelen van nationaalsocialistische strekking op te nemen. Ze wordt daarvoor op het matje geroepen bij de bezetter in Den Haag.

In juni 1942 staat er een artikel in *De Kennemer* over een opstand van Joden in de Romeinse tijd. Ogenschijnlijk een tamelijk onschuldig onderwerp, maar de bezetter ziet er een subversieve boodschap in. *De Kennemer* wordt verboden. De drukkerij blijft wel overeind met de productie van advertenties.

Na de oorlog verschijnt het blad weer, op beperkt formaat: er is grote papierschaarste. Op 11 februari 1949 staat er in *de Volkskrant* een oproep voor personeel: ‘R.K. Verslaggever-Redacteur gevraagd voor tweemaal per week verschijnend Nieuwsblad. Kennis van Engels en Frans gewenst. [...] Uitgeverij De Kennemer, Beverwijk.’

Hierop reageert de, gezien zijn achtergrond, meest onwaarschijnlijke persoon denkbaar. J.J.A. Pollmann, net ontslagen uit een strafkamp voor oorlogsmisdadigers, solliciteert bij een soort voormalige verzetskrant. Het blijft de vraag met welke voorbeelden van eigen werk Joop Pollmann de heer Post heeft overtuigd van zijn redactionele kunnen. Stukken uit *De Zwarte Soldaat* zullen dat niet zijn geweest. Maar hij is katholiek, hij heeft een katholieke vrouw, en dat telt. Ook wekken ze sympathie als jong gezin met de eersteling op komst. Hoe dan ook, Joop krijgt de baan. Met Tine betreft hij bij wijze van secundaire arbeidsvoorwaarde het bovenhuis.

En daar wordt, op 28 april 1951, de held van deze geschiedenis geboren: Peter Pollmann.

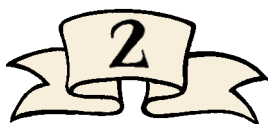
Libelle

DAMESWEEKBLAD

Johnny
the boy for

Truien-tijd voor haar... en hem!

Nieuwe huizen, oude problemen

Het is een bijzonder plaatje. Een huilende, zwangere vrouw houdt een platenhoes vast, twee jonge kinderen zitten braaf te spelen. Achter het raam is de koepeltoren van de Sint-Bavo Kathedraal zichtbaar. Het is een omslag van de *Libelle*, zoals getekend door Peter Pollmann in *Kraut*. De brave kindertjes zijn Peter zelf en zijn zusje Christie, nog geboren in de Breestraat in Beverwijk. De huilende vrouw is moeder Tine.

‘Truien-tijd voor haar... en hem!’ staat er onderaan de tekening. De tekening is een pastiche. Geen damesblad – niet in die tijd en ook nu niet – zal een foto van een huilende vrouw op de cover zetten.

Waarom huilt Tine? De platenhoes in haar hand is van Les Paul, een Amerikaanse zanger, en zangeres Mary Ford. Zijn liedje ‘Johnny Is the Boy For Me’ krult uit de platenspeler. Mogelijk is ze daardoor geroerd, maar waarschijnlijker zit de oorzaak rechts op de tekening. Aan de rand van het harpvormige kader, half erdoorheen, zit iemand de krant te lezen. Vanachter de krant stijgt rook op. Het gezicht van de lezer blijft achter de papieren muur verborgen, maar het is wel duidelijk wie daar zit. Het is Joop Pollmann, zoals die door zijn kinderen en hun vriendjes jarenlang is waargenomen: rokend, achter een krant of een boek, luide muziek aan. Klassieke muziek, want hij houdt immers niet van jazz.

Het plaatje laat de verhoudingen in het gezin zien: moeder met de kinderen in de woonkamer, vader apart met de goede dingen des levens. De tekening is een voorbode van rampspoed.

Begin 1953 vertrekt het gezin onverwachts uit Beverwijk. Later verklaart Tine dat er ‘anonieme telefoontjes’ binnenkwamen bij *De Kenner*, die het oorlogsverleden van Joop onthulden. Maar er is meer. Joop heeft een nieuwe baan. Hij gaat voor de (katholieke) Uitgeverij en Drukkerij Spaarnestad werken, op de redactie van *Libelle*. Die is gevestigd in Haarlem, alle reden om daarnaartoe te verhuizen, nog afgezien van zijn vermorzelde reputatie in Beverwijk. Woonruimte vinden ze in een bovenwoning aan de Leidsevaart, tegenover de Sint-Bavo Kathedraal, in Haarlem bekend als Nieuwe Bavo. Beneden woont de familie Loos, volgens dochter Christie Pollmann, ‘allemaal ongetrouwde broers en zussen’. Ter compensatie houden de Loosjes vogels.

Peter vindt een ‘damesbladjournalist’ als vader ‘niet heel stoer’, vergeleken met de vaders van vriendjes die bij Werkspoor werken, of bij Hoogovens. Maar het levert Joop een ruim salaris op en een statusrijker betrekking dan redacteur van een streekblaadje. Hij staat de hoofdredacteur bij in de samenwerking met een ‘voltallige redactie van dames’, en met groot succes. Aanvankelijk is het werk niet heel meeslepend. Joop verzint de wekelijkse horoscoop en beantwoordt brieven van lezeressen onder de naam Ans Brinkers. Hij doet het goed ook. ‘Soms denk ik wel ’s, wat moeten we met die mannen,’ schrijft hij als Ans. Geen van zijn lezeressen vermoedt iets.

Joop heeft zijn oude sympathieën niet opgegeven. Volgens Christie bracht de post ‘hele enge krantjes uit België’. Hij heeft nog een singeltje met marsmuziek in de kast staan, met op de hoes een kleurenfoto van Duitse soldaten. ‘Soms marcheerden de Pollmannetjes onder zijn *Führung* giechelend door de huiskamer,’ schrijft zoon Joost in *Schertsfiguur*, een bundel herinneringen uit 2021.

‘Joop Pollmann zag er niet uit als een nazi,’ vervolgt hij. ‘Hij was een gentleman met kleine, bezwaarlijke gebreken. Boven zijn linkerpols zat een kogelrond litteken als souvenir van zijn verblijf in Rusland, aan het Oostfront, waar hij als *Kriegsberichter* journalistieke arbeid moest verrichten. Hoger op zijn linkerarm, dicht bij de oksel, was een registratienummer van de Waffen-SS getatoeëerd, het onuitwisbare bewijs van zijn fouthoud.’ Over die kogelwond kan Peter wel stoer doen tegen zijn vriendjes.

Joop (links) op afstand van prins Bernard, maar met opgewekte pas, *Kraut*.

Joop kan goed schrijven. Dat wordt ook erkend door de redactie. In 1953 krijgt hij een zware reportage toebedeeld, over de Watersnoodramp, waarbij hij in het voetspoor van prins Bernhard de getroffen gebieden bezoekt.

De redactie van *Libelle* is regelmatig op zoek naar fotomodellen en Joop heeft vijf kinderen. In de loop van de tijd verschijnen ze vrijwel allemaal wel een keer als model in het tijdschrift.

Peter heeft nare herinneringen aan een fotograaf die een foto nodig had voor een stukje over 'kinderen met angst voor dieren'. Peter is het model, maar hij is niet bang voor honden. Dat is geen probleem. De fotograaf geeft hem een oorvijs waardoor de tranen vloeien. De anekdote komt later in veel interviews terug, vaak aangevuld met 'waar mijn vader bij was'. Kennelijk wrokt hij nog steeds over de onverschilligheid van zijn vader. Toch kan hij zelf geen herinneringen hebben aan de gebeurtenis, hij was hooguit twee. Zou Tine het hem later hebben verteld of, al klinkt het cru in hedendaagse oren, Joop zelf?

Tine heeft een paar redenen om te huilen. Na de verdrijving uit Beverwijk zijn er steeds meer kwalijke eigenschappen van Joop aan het licht gekomen. Sommige zijn vergeeflijk; hij houdt niet van jazz en hij sport niet. Dat hij daarover heeft gelogen, nou ja, alle jongemannen bluffen. Maar Joop heeft zich ontpopt tot womanizer. Het is een knappe vent,

die hunkert naar aandacht. Die aandacht komt eerst van Tine, maar na de geboorte van hun eerste zoon verandert dat.

‘Hij had moeite met Peter,’ zegt Christie. ‘Van jongs af aan. Ik denk dat hij stikjaloers was, omdat de aandacht van mijn moeder voortaan naar Peter ging.’ Joop heeft niets met kinderen. De wereld moet om hém draaien, zo is hij ook opgevoed. Met enige regelmaat valt in de interviews het woord ‘narcisme’. Al is het aan een psycholoog om vast te stellen of Joop daaraan lijdt, hij heeft wel één kenmerk met narcisten gemeen. *Sense of entitlement* is de vakterm: zulke mensen voelen zich gerechtigd om zich allerlei zaken toe te eigenen.

In een paar gevallen is dat heel duidelijk. Tine, een actieve vrouw met een groot taalgevoel, vertaalt om den brode. Damesromannetjes maar ook grote werken: *Tramlijn Begeerte* van Tennessee Williams en *Dood van een handelsreiziger* van Arthur Miller bijvoorbeeld, en werken van Anna Freud. De vertalingen verschijnen bij prestigieuze uitgeverijen en worden goed ontvangen.

Maar op de omslagen staat als vertaler: Joop Pollmann. Het zijn de jaren vijftig, getrouwde vrouwen zijn niet handelingsbekwaam. Ze mogen geen eigen bankrekening openen of zonder toestemming van hun man op reis. Al zijn er in deze archaïsche tijden maar weinig mannen die hun naam onder het noeste werk van hun vrouw zetten.

Narcist, womanizer, manisch-depressief, Tine zal zich weleens achter haar oor hebben gekrabd over haar beslissing na de oorlog. Zeker wanneer er bij Joop steeds meer tekenen zichtbaar worden van een psychische ziekte waar meer mensen in zijn familie last van hebben.

Ondanks dat alles blijven de kinderen komen, zoals dat hoort in een goed katholiek gezin. Op de Leidsevaart worden er nog twee geboren: Roos in 1956 en Joost in 1957. Paul, de jongste, ziet het licht op 30 november 1961.

‘Stikjaloers op Peter.’ Alle broers en zussen, ook Peter zelf in zijn werk en interviews, zeggen dat de band tussen moeder en zoon heel hecht is. ‘Soms iets te,’ zegt Christie. ‘Een supermoeder. Zij ging helemaal over Peter heen en dat klikte ook enorm.’ Ze lijken fysiek op elkaar: beiden hebben hazentandjes, zoals Peter ze later vaak tekent. Beiden zijn don-

De jonge Peter in de schoolbanken, Tatta.

ker, Joop is blond; beiden zijn lang, Joop is klein. Tine is creatief, net als Peter. Zo maakt ze een speelplattegrond, met slootjes en rivieren, met wegen, bossen en spoorlijnen. Daarop spelen de kinderen met autootjes en huisjes. Peter maakt later zelf ook zo'n plattegrond. Vol bergen, riviertjes en spoorlijnen. Dertien is hij dan.

Joop is, eerlijk is eerlijk, ook heel creatief. Hij schrijft. Hij heeft in zijn jeugd veel getekend, schetsen waarin zijn Hitler-verering al opduikt. Maar hij faalt als vader en als echtgenoot. Hij is zelden thuis, overdag naar zijn werk en naar nachtclubs als de avond is gevallen.

‘Hij heeft nooit met mij gevoetbald,’ zegt Peter later in een interview. Ook niet met zijn andere kinderen. Het is niet ondenkbaar dat, in de ontwakende huwelijkse strijd, Tine zich aan haar eersteling vastklampt, met hem de dingen bespreekt die ze niet aan haar man kwijt kan. Dat blijft zo. Volgens Joost vertelt ze Peter alles, ook haar huwelijksproblemen, die je normaliter niet aan een kind vertelt.

Peter groeit op tussen een moeder die hem adoreert en een vader die een hekel aan hem heeft. Dat maakt de band tussen Peter en zijn vader er ook niet beter op.

Bij het spelen neemt Peter het voortouw. Hij verzint verhalen, toneelstukjes, die Christie en hij dan op zolder spelen. Aan de waslijnen hangen ze doeken die als decors dienen. Ze hebben een indianenmasker en een cowboyuitrusting, want Peter is dol op cowboys. ‘Ik had zo’n spoor met een gemeen wielkje eraan, dat bond ik dan aan mijn regenlaars,’ zegt hij later in een interview in *Het Parool*. ‘Oude hoed van opa op, en klaar.’

En Peter tekent, vrijwel ieder moment van de dag. Hij tekent op alles wat hij te pakken kan krijgen, met alles wat voorhanden is. Hij tekent op de vloer, zijn kont omhoog, zijn gezicht haast op de grond. ‘Dat werkt heel goed. Je zit als een insect gebogen over je werk, gaat op in de details.’

Vergaande detaillering, het kenmerk van zijn latere werk, zit er al vroeg in.

Op zondag gaat het gezin naar de kerk, en ook op vrijdag, voordat de school begint. Zonder ontbijt, want ze gaan ter communie. Christie valt een paar keer flauw. ‘Dan werd ik op de koude tegels gelegd en door de nonnen weer opgeraapt. En ik kreeg dan een kopje thee.’ Opgefrist neemt ze een hostie in ontvangst en gaat terug naar huis, waar haar moeder het ontbijt heeft klaargemaakt.

Met de tijd verandert dat, ook de regelmaat van het kerkbezoek. Broer Joost beschrijft later de routine van de kerkgang: ‘Toen wij klein waren

en de maaltijden begonnen met “geef ons heden ons dagelijks brood” gingen wij op zondag soms met mijn vader naar de mis, telkens in een andere kerk om er het glas-in-lood te bewonderen, terwijl mijn katholiek opgevoede moeder thuisbleef om het ontbijt klaar te maken.’ Het geloof van moeder is ‘wankel’, dat geeft ze eerlijk toe.

Peter is tegen deze tijd zo zoetjes aan in de puberteit geraakt en weigert mee te gaan op deze expedities.

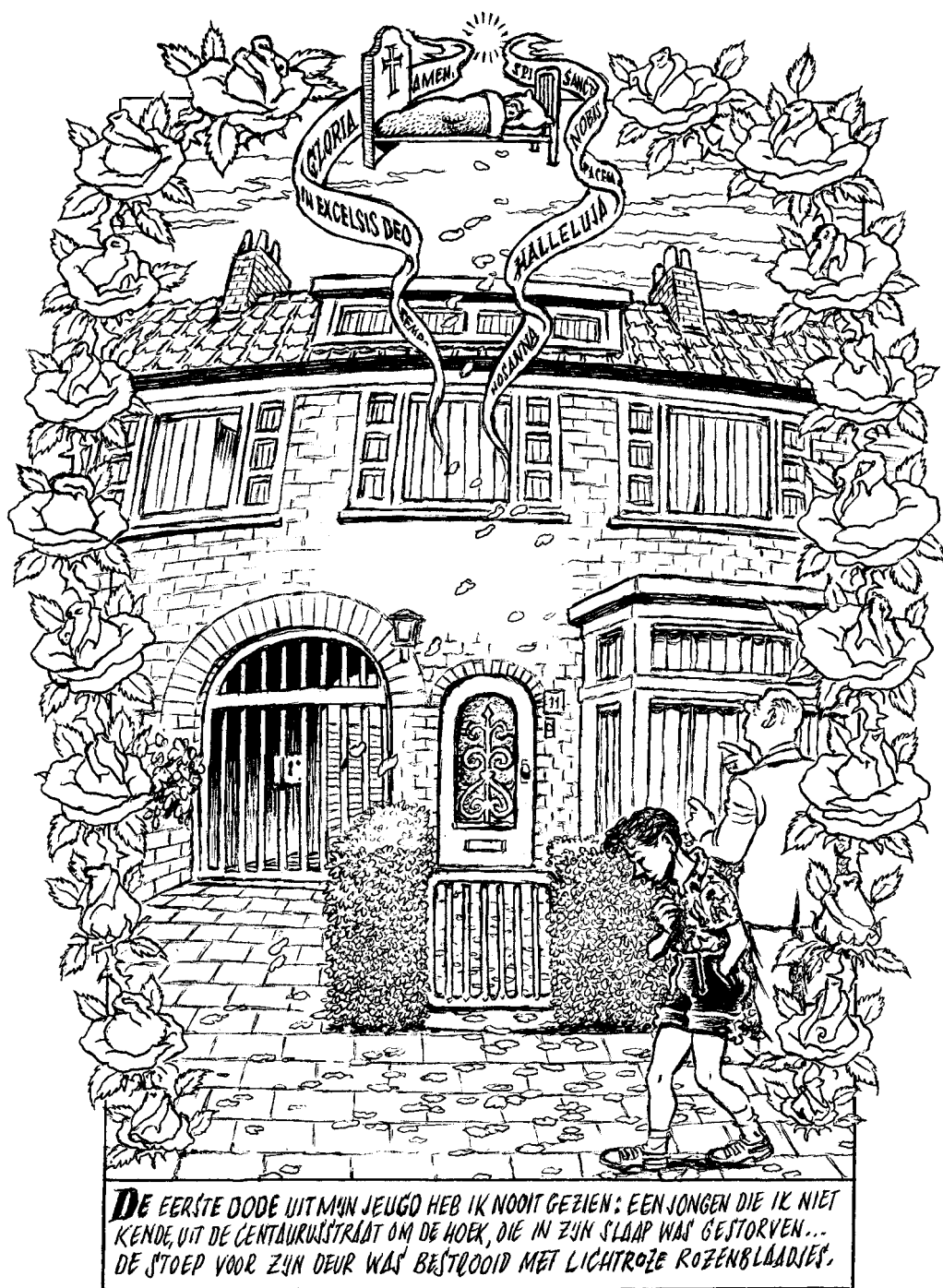
In 1957 verhuist het gezin opnieuw. Deze keer naar een eengezinswoning. De Pegasusstraat in Haarlem-Noord is van voor de oorlog. Links en rechts staan rijtjeswoningen met een erker. Op iedere hoek zit een kaasboer, een slager of een groenteman, zoals gebruikelijk in die tijd. De buurt is kinderrijk, de buurtbewoners hogeropgeleid of in elk geval in staat een hypotheek op te brengen – dat is nog niet zo gebruikelijk. Tine vindt het er geweldig. Een huis voor hen alleen, met voor haar een eigen werkkamer op zolder. Ze legt gemakkelijk contact met andere buurtbewoners, want Tine is *outgoing*, zoals Christie zegt. Heel anders dan de gesloten Joop.

Haar contacten in de buurt leveren onverwachte taferelen op. Peter komt op een dag vroeg thuis van school. Op de overloop loopt een man, de groenteboer van verderop, een indrukwekkende figuur, alleen al om zijn vermindering: hij mist een paar vingers aan zijn linkerhand. Hij heeft geen kleren aan.

‘Hij moet even onder de douche,’ zegt Tine. Waarom dat moet maakt ze niet duidelijk. Peter, inmiddels tegen de tien jaar, weet echt wel wat

Voetballen in Haarlem-Noord, Autobioblues.

Peter in een straat vlak bij de Pegasusstraat, Styx.

er aan de hand is, maar zwijgt erover tegen de andere kinderen. Christie hoort er pas veel later van.

Behalve een wankel geloof en een minnaar heeft Tine een hekel aan het huishouden. De kinderen moeten bijspringen. In eerste instantie zijn de kleintjes vrijgesteld van corvee en doen Peter en Christie een deel van het werk: hij wast af, zij droogt. Het duurt eindeloos, en dat komt door hem. Tijdens het werk vertelt hij verhalen, maakt grappen of haalt practical jokes uit. Hij geeft haar bijvoorbeeld een glaasje water met afwasmiddel te drinken, waar ze erg om moeten lachen. Toch irriteert het tijdverlies haar ook: de kinderen mogen in de zomer tot acht uur buitenspelen, maar door Peters verhalen komt die speeltijd in het nauw. Dan wordt Christie weleens nijdig, roept ze dat hij op moet schieten. Het helpt niet erg.

Andersom ergert Peter zich weleens wanneer zijn zus afhaakt omdat een spelletje te lang duurt, of te heftig wordt. Dan noemt hij haar 'spelbreekster'. Heftiger wordt het nooit, Christie kan zich geen ruzie tussen hen herinneren.

Later krijgen de opgroeiende kleintjes ook een taak. Joost moet afwassen, soms naar de kruidenier op de hoek, de tafel dekken. De zussen doen de was. Peter kookt. Op zolder rammelt de schrijfmachine van Tine. Vader Joop doet in het huishouden helemaal niets.

DODE ONDER BED VONDEN PET-FROG, ZILVER GESPOTEN

"STONED" KERSTSTAL-KAMEEL IN EEN DOOR KOTS VAN EEN KLASGENOOT VERSTOPTE WASTAFEL

ZILVERGESPOTEN CHRISTUSBEELD BIJ PEERTJE IN FLES PAARS WATER

1969 OK

De Hades

In 1961 strijkt het gezin Pollmann neer in een groot pand met negen kamers aan de Uit den Bosstraat in Haarlem. Dat heeft Tine geregeld. Joop vindt het maar niets, hij is bang dat hij te hard moet werken om de hypotheek op te brengen. Maar Tine zet door. ‘Mijn moeder ontleende daar status aan,’ zegt jongste broer Paul Pollmann. ‘Ze was opeens een dame geworden.’ Nu hebben alle kinderen een eigen kamer, behalve de twee kleintjes, die bij elkaar slapen. Joop en Tine slapen apart; hun huwelijk bestaat alleen nog uit buitenkant.

De Uit den Bosstraat is een straat op stand, vol bomen met aan weerszijden statige huizen, waar tandartsen, advocaten en schooldirecteuren wonen.

Bij nummer 5, huize Pollmann, verschijnt in de herfst van 1965 een bord. ‘Kom naar De Hades voor Barst ’51’, staat erop. De Hades is de kelder van nummer 5. Barst ’51 bevat kunstwerken van Peter en zijn beste vriend Raymond Spierings. Beiden zijn uit 1951, vandaar ’51.

In de kelder hangen tekeningen van mannen: grote, dikke, hoekige burgermannen, vastgeprikt op schimmelige muren. ‘Een soort cartoons,’ zegt zus Christie. Er komen mensen langs om te kijken. Moeder Tine is een van de eerste bezoekers. Ze is heel enthousiast. Wat vader Joop van de werken vindt is niet bekend, niet eens of hij is wezen kijken.

Peter zit al op de hbs, vanzelfsprekend een goed katholieke: het Mendelcollege, vijf minuten fietsen van het vorige huis in de Pegasusstraat. Na de verhuizing moet hij een stuk verder, maar dat duurt niet lang. Bij IQ-testen op de lagere school haalde hij zo’n hoog resultaat dat hij,

naar eigen zeggen, gymnasium B had kunnen doen. Maar eenmaal op het Mendel maakt hij zijn huiswerk niet en hij let niet op in de klas. Hij blijft zitten. Het is niet dat hij niet kan leren, hij 'kan het leren niet opbrengen' zegt hij in een interview met *Stripschrift*. Alleen voor tekenen heeft hij een negen.

Het wordt er niet beter op na het zittenblijven. 'Ik was de enige doubleur tussen allerlei kleintjes. Nou, je weet hoe dat gaat, dan ga je je verschrikkelijk uitsloven tegenover die kinderen.' Uitsloven, waarschijnlijk, zoals hij zich tijdens het afwassen uitslooft, alles om zus Christie aan het lachen te maken. Zijn cijfers blijven onvoldoende, hij moet van school. Tine belt een reeks Haarlemse scholen, tevergeefs. Peter vermoedt dat die scholen contact zoeken met het Mendel, waarop de school dan zegt: 'Die moet je niet nemen.' Dat is onwaarschijnlijk; het zegt vooral iets over Peters gevoel voor humor en zijn altijd aanwezige wantrouwen jegens de wereld.

Tine vindt uiteindelijk onderdak voor haar zoon op de mulo St. Henricus in Heemstede. Hier heersen de gestaalde paters van De la Salle, ook wel bekend als de Broeders van de Christelijke Scholen. Peter zal later spijt hebben van zijn vertrek van het Mendelcollege. Hij had graag meer van klassieke talen en mythologie geweten. Toch heeft de verandering van school ook een groot voordeel. Op de mulo ontmoet hij nieuwe vrienden, onder wie bovengenoemde Raymond Spierings en Henk Lagerwaard, Leo Meijer en Beppie van der Horst. Leo Meijer woont al op kamers, aan het Ripperdapark. Bij Leo mag alles, want Leo betaalt huur. Het is, volgens Leo's vriendin Beppie van der Horst, 'een basecamp voor ons, nog thuiswonende jongeren. Er was goeie muziek, er gingen jointjes rond.' Henk Lagerwaard woont ook aan het Ripperdapark, nog bij zijn ouders. Hij en Peter komen vaak langs bij Leo.

Het huis in de Uit den Bosstraat 5 komt een paar keer voor in *Kraut*. In één tekening staan in de woonkamer de drie voornaamste *dramatis personae* in Peters jonge leven afgebeeld, ter gelegenheid van een van de *Libelle*-feestjes die redactieleden bij toerbeurt thuis organiseren.

Rechts in beeld staat Peter, achter een gehuurde huisbar. 'Ik werd in een barkeepers-outfit gehesen en kreeg cocktail-onderricht.' Hij is net